

خلاصه سیاستی

ایجاد محیط غذایی سالم در ایران: لزوم اصلاح سیاست‌ها و تقویت زیرساخت‌ها

نسرين اميدوار^۱، سعيد صادقيان شريف^{۲*}، زهرا عبدالهي^۳

۱. دکتری تغذیه، گروه تغذیه جامعه، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۲. *نویسنده مسئول: دکتری سیاست‌های غذا و تغذیه، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران، saeid_sadeghian9@yahoo.com
۳. دکتری تغذیه، دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذایی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران

پذیرش مقاله:

دریافت مقاله:

چکیده

با وجود اقدامات انجام شده و توسعه زیرساخت‌ها، محیط غذایی ایران هنوز به‌طور مؤثر انتخاب‌های سالم را تسهیل نمی‌کند و فاصله قابل توجهی با تجربیات موفق جهانی دارد. ضعف‌های نهادی، طراحی ناکارآمد سیاست‌ها، همکاری محدود بین‌بخشی و نبود نظام پایش کارآمد، اثرگذاری مداخلات را کاهش داده است. پیامد این وضعیت افزایش بار بیماری‌های غیرواگیر و هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی قابل توجهی بر نظام سلامت و جامعه است. این خلاصه سیاستی با هدف ارائه راهکارهای برای ارتقای کیفیت سیاست‌ها و زیرساخت‌های مرتبط با محیط غذایی سالم در ایران تدوین شده است. محورهای اصلی شامل اصلاح سیاست‌های تنظیم محیط غذایی - در حوزه‌های قیمت، دسترسی، بازاریابی و ترکیب مواد غذایی - و تقویت زیرساخت‌ها و حکمرانی تغذیه به‌ویژه در زمینه پایش، پاسخگویی و تأمین مالی پایدار است.

کلیدواژه‌ها: ایران، سیاست تغذیه‌ای، حکمرانی، محیط غذایی

مقدمه

یارانه‌ای، تحقق این سیاست‌ها با چالش‌های جدی روبه‌رو بوده و میزان اثرگذاری آن‌ها کمتر از حد انتظار باقی مانده است. علاوه بر این، ضعف نظام پایش و پاسخگویی و شکاف میان سیاست‌های مصوب و اجرای واقعی، موجب شده است که مداخلات موجود نتوانند به‌طور کامل نیازهای کشور را پوشش دهند (۴). این وضعیت سهم قابل توجهی در گسترش الگوهای غذایی ناسالم و افزایش بار بیماری‌های غیرواگیر دارد و در سال‌های آینده می‌تواند هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی قابل توجهی از جمله افزایش فشار بر نظام سلامت و تشدید نابرابری‌های تغذیه‌ای ایجاد کند (۷ و ۶). از این‌رو، بازنگری و تقویت سیاست‌ها و ابزارهای موجود، همراه با ارتقای هماهنگی میان نهادهای مرتبط و بهره‌گیری نظام‌مند از شواهد علمی، برای بهبود محیط غذایی و کاهش پیامدهای ناشی از الگوهای غذایی ناسالم ضرورت دارد.

ارزیابی‌های اخیر نشان می‌دهد که با وجود اقدامات انجام شده و برخی زیرساخت‌های ارزشمند، محیط غذایی ایران هنوز نتوانسته است انتخاب‌های غذایی سالم را به‌طور مؤثر تسهیل کند و همچنان با تجربیات موفق سایر کشورها فاصله دارد (۱). ضعف‌های اساسی در طراحی و اجرای سیاست‌های قیمتی (۲)، چالش‌های اجرای کامل و کارآمد سیاست‌های برچسب‌گذاری تغذیه‌ای (۳) و اصلاح ترکیب مواد غذایی، نبود تنظیم‌گری مؤثر در حوزه خرده‌فروشی (۴)، و همچنین تبلیغات گسترده و هدفمند برخی محصولات کم‌ارزش غذایی (۵)، در مجموع محیط غذایی کشور را برای انتخاب‌های سالم تر نامساعد ساخته است.

با وجود اجرای اقدامات همچون برچسب‌گذاری تغذیه‌ای، اصلاح ترکیب برخی محصولات، مالیات‌گذاری بر غذاهای ناسالم و سیاست‌های

Please cite this article as:

Iran J Cult Health Promot 2026; 10(2): P-P.

Copyright: © 2026 Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

چالش‌ها و ضعف‌های سیاست‌ها و برنامه‌های فعلی

تحلیل داده‌های بومی و یافته‌های پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد که مجموعه‌ای از عوامل در تداوم محیط غذایی ناسالم نقش دارند: عواملی که اهم آن‌ها در جدول ۱ خلاصه شده است (۹ و ۸-۱).

راهکارهای سیاستی

بر اساس تحلیل پیشنهادات اصلاحی کارشناسان و تلفیق شواهد بین‌المللی با اولویت‌های ذی‌نفعان، اقدامات اصلاحی در دو محور اصلی شناسایی شد:

محور اول: سیاست‌های تنظیم محیط غذایی

این محور شامل مجموعه‌ای از اصلاحات است که به‌طور مستقیم بر دسترسی، قیمت، ترکیب و بازاریابی مواد غذایی اثر می‌گذارند. مهم‌ترین حوزه‌ها عبارتند از: اصلاح سیاست‌های قیمتی و مقررات تبلیغات و بازاریابی، به‌روزرسانی استانداردهای ترکیب مواد غذایی، بهبود سیاست‌های تغذیه در مدارس و مراکز عمومی، اصلاح سیاست‌های خرده‌فروشی و تقویت عرضه غذاهای سالم، و ارتقای برچسب‌گذاری تغذیه‌ای. این اصلاحات می‌تواند مسیر انتخاب غذای سالم را برای مصرف‌کنندگان تسهیل کند و محیط غذایی را به‌سوی الگوهای مطلوب‌تر هدایت کند.

محور دوم: زیرساخت‌های حمایتی و حکمرانی تغذیه:

تمرکز این محور بر تقویت حکمرانی، نظام داده و سازوکارهای پاسخ‌گویی است. اقدامات اصلی شامل ایجاد ساختارهای پایش مستقل، شفاف‌سازی گزارش‌دهی مالی و سلامت، روزآمدسازی رهنمودهای ملی غذایی، تقویت رهبری سیاستی در سطح کابینه و ارتقای انسجام بین‌بخشی - به‌ویژه در همکاری با شهرداری‌ها و بخش خصوصی - و ایجاد سازوکارهای تأمین مالی پایدار است.

راهکار اصلاحی اولویت‌دار: تأمین منابع مالی پایدار برای برنامه‌های تغذیه‌ای

از میان اقدامات پیشنهادی، تأمین منابع مالی پایدار به‌عنوان مهم‌ترین اقدام اولویت‌دار انتخاب شد؛ زیرا شرط لازم برای اجرای مستمر سایر مداخلات و رفع گلوگاه اصلی نظام تغذیه کشور است. اجرای موفق این اقدام مستلزم تحقیق پنج گام عملیاتی زیر است:

ایجاد ردیف بودجه مستقل

وزارت بهداشت و سازمان برنامه و بودجه باید ردیف مستقلی با عنوان "برنامه‌های ارتقای محیط‌های غذایی" در لایحه بودجه ایجاد کنند. این اقدام باید تا پایان سال ۱۴۰۵ نهایی شود و خروجی آن، ردیف بودجه‌ای مشخص، پایدار و غیرقابل انتقال باشد.

تشکیل کمیته هماهنگی و مدیریت منابع مالی تغذیه

هیئت دولت باید کمیته‌ای مشترک میان وزارت اقتصادی و دارایی، وزارت بهداشت و سازمان برنامه و بودجه تشکیل دهد. این کمیته مسئول دریافت منابع مالیاتی، تخصیص هدفمند منابع و نظارت ماهانه بر نحوه هزینه‌کرد خواهد بود. تشکیل این کمیته می‌تواند ظرف یک ماه پس از تصویب مصوبه انجام شود.

اختصاص سهم مشخصی از مالیات محصولات آسیب‌رسان

وزارت اقتصاد باید حداقل پنجاه درصد از درآمد حاصل از مالیات نوشیدنی‌ها و غذاهای آسیب‌رسان به سلامت را به‌طور مستقیم به برنامه‌های ایجاد محیط‌های غذایی سالم‌تر اختصاص دهد. تحقق این اقدام مستلزم اصلاح قانون مالیات بر کالاهای آسیب‌رسان بوده و باید تا پایان ۱۴۰۵ نهایی شود.

ایجاد سامانه ملی پایش مالی و عملکردی

وزارت بهداشت باید سامانه‌ای برای پایش سه‌ماهه تخصیص و هزینه‌کرد بودجه و رصد شاخص‌های تغذیه ایجاد کند. گزارش سالانه این سامانه باید به‌صورت عمومی منتشر شود تا امکان نظارت فرابخشی فراهم شود.

جدول ۱. چالش‌های اصلی در تداوم محیط غذایی ناسالم در ایران و پیامدهای کوتاه مدت و بلند مدت ناشی از استمرار آن

محور چالش	شرح مسئله	پیامد کوتاه‌مدت	پیامد بلندمدت
ضعف نهادی و اجرایی	نبود نهاد ناظر مستقل، بودجه ناپایدار	اجرای ناقص سیاست‌ها	ناتوانی در کنترل بیماری‌های غیرواگیر
تضاد منافع و مقاومت نهادی	نبود سازوکار مدیریت تضاد منافع با صنایع غذایی و رسانه	کندی اصلاحات	کاهش اعتماد عمومی
ضعف طراحی سیاست	نبود سیاست‌های یکپارچه و هماهنگ در حوزه مالیات بر محصولات کم‌ارزش غذایی، یارانه‌ها، خرده‌فروشی و تنظیم‌گری تبلیغات	دسترسی آسان‌تر و ارزان‌تر به غذاهای ناسالم‌تر	گسترش نابرابری تغذیه‌ای
ضعف همکاری بین‌بخشی	همکاری محدود دستگاه‌ها، شهرداری‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد	کاهش اثرگذاری مداخلات	وابستگی بیش از حد به وزارت بهداشت
ضعف نظام پایش و ارزیابی	کمبود داده‌های قابل اتکا، ضعف مستندسازی و نبود سازوکار پاسخگویی	سیاست‌گذاری غیردقیق	هدررفت منابع و تکرار خطاهای سیاستی

تقدیر و تشکر

بدین‌وسیله از سرکار خانم دکتر یزدی‌زاده بابت راهنمایی‌ها و حمایت‌های ارزشمند ایشان در انجام این پژوهش صمیمانه قدردانی می‌شود. همچنین از خانم دکتر محمدی نصرآبادی و خانم دکتر باباشاهی که در مراحل مختلف این مطالعه همکاری و مساعدت داشته‌اند، کمال تشکر به‌عمل می‌آید.

بازنگری سالانه سیاست‌های مالی

کمیته مدیریت مالی باید هر سال، بر پایه داده‌های پایش، نرخ مالیات، شیوه‌های تخصیص منابع و میزان اثربخشی برنامه‌ها را بازنگری و اصلاح کند تا منابع مالی به‌صورت پویا و کارآمد مدیریت شود.

منابع

1. Sadeghian-Sharif S, Omidvar N, Mohammdi-Nasrabadi F, Babashahi M. Are Iran's Current Policies and Infrastructure Supporting Healthier Food Environments? Food Nutr Bull [Internet]. 2025 [cited 2025 Nov 14];1:03795721251364648. Available from: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/03795721251364648>
2. Ghodsi D, Haghighian-Roudsari A, Khoshfetrat MR, Abdollah-PouriHosseini SF, Babapour M, Esfarjani F, et al. Why has the taxing policy on sugar sweetened beverages not reduced their purchase in Iranian households? Front Nutr. 2023;10:1035094.
3. Seyedhamzeh S, Nedjat S, Shakibazadeh E, Doustmohammadian A HH. Nutrition labels' strengths & weaknesses and strategies for improving their use in Iran: A qualitative study. PLoS One. 2020 Oct 1;15(10):e0241395.
4. Sadeghian-Sharif S, Omidvar N, Mohammdi-Nasrabadi F, Babashahi M, Motlagh ME, Abdollahi Z, et al. Benchmarking Public Sector Food Environment Policies in Iran: A Cross-Sectional Expert Assessment Study to Address Implementation Gaps. Heal Sci Reports [Internet]. 2025 Sep 1 [cited 2025 Nov 14];8(9):e71246. Available from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/hsr2.71246>
5. Omidvar, N., Al-Jawaldeh, A., Amini, M., Babashahi, M., Abdollahi, Z. and Ranjbar M. Food Marketing to Children in Iran: Regulation that Needs Further Regulation. Curr Res Nutr Food Sci J. 2021;9(3):722–44.
6. Farzadfar F, Naghavi M, Sepanlou S, Lancet SM. Health system performance in Iran: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. Lancet [Internet]. 2022 [cited 2025 Sep 22]; 23; 399(10335): 1625–45. Available from: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(21\)02751-3/fulltext?linkId=100000119058492](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(21)02751-3/fulltext?linkId=100000119058492)
7. Institute for Health Metrics and Evaluation. GBD Compare [Internet]. [cited 2022 Aug 29]. Available from: <https://vizhub.healthdata.org/gbd-compare/>
8. Babashahi M, Omidvar N, Joulaei H, Zargaraan A, Veisi E, Kelishadi R. Food products with the child-targeted packaging in food stores around primary schools in Tehran, Iran. Journal of Prevention. 2022 Aug;43(4):513-27
9. Omidvar N, Babashahi M, Abdollahi Z A-JA. Enabling Food Environment in Kindergartens and Schools in Iran for Promoting Healthy Diet: Is It on the Right Track? Int J Environ Res Public Health. 2021;18(8):4114.

Policy Brief

Creating a Healthy Food Environment in Iran: The Imperative for Policy Reform and Infrastructure Strengthening

Nasrin Omidvar¹, Saeed Sadeghian Sharif^{*2}, Zahra Abdollahi³

1. PhD in Nutrition, Department of Community Nutrition, National Institute of Nutrition and Food Science Research (NINFS), Faculty of Nutrition and Food Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

2. ***Corresponding Author:** Corresponding Author: PhD in Food and Nutrition Policy, NINFS, Faculty of Nutrition and Food Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. saeid_sadeghian9@yahoo.com

3. PhD in Nutrition, Secretariat of the Supreme Council of Food Health and Security, Ministry of Health, Treatment and Medical Education, Tehran, Iran.

Abstract:

Despite existing initiatives and infrastructure, Iran's food environment still does not effectively support healthy dietary choices and lags behind successful international experiences. Institutional weaknesses, poorly designed policies, limited cross-sector collaboration, and insufficient monitoring reduce the impact of interventions. This situation contributes to a higher burden of non-communicable diseases and significant social and economic costs. This policy brief aims to provide recommendations to improve the quality of policies and infrastructure for a healthier food environment in Iran. Key areas include food environment regulatory policies (pricing, access, marketing, and food composition) and supportive infrastructure and nutrition governance (monitoring, accountability, and sustainable financing).

Keywords: Environment, Food Industry, Nutrition Policy.